

Zoznam skladieb:

1. Giovanni Gabrieli: <i>Sonata con tre violini</i>	4:01	
2. Claudio Monteverdi: <i>Damigella tutta bella (Scherzi musicali)</i>	2:29	
3. Heinrich Schütz: <i>Herr nun lässest du deiner Diener, SWV 352</i>	4:03	
<i>(Symphoniae sacrae II)</i>		
4. Biagio Marini: <i>La Gardana (Affetti musicali)</i>	1:54	
5. John Dowland: <i>Lachrimae Pavan</i>	5:22	
6. John Dowland: <i>Flow my tears</i>	4:02	
7. Francesco Cavalli: <i>La Calisto (Dolcissimi baci)</i>	2:49	
8.-16. Johann Jakob Froberger: <i>Partita auff die Mayerin</i>	12:51	
17. Louis Couperin: <i>Prélude in D</i>	4:25	
18.-19. Jean-Baptiste Lully: <i>Le Bourgeois gentilhomme</i>	1:28	
<i>Chaconne des Scaramouches, Frivelins et Arlequins</i>		
<i>Alcidiane - Récit chanté par la Signora Anna</i>		3:03
20. Heinrich Ignaz Franz Biber: <i>Sonáta pre husle („Zvestovanie“)</i>	5:13	
<i>zo Sonát-Mystérií (tzv. Ružencové sonáty)</i>		
21. Arcangelo Corelli: <i>Sonáta D dur, op. 5 č. 1 (I. časť)</i>	3:12	
22. Henry Purcell: <i>In nomine of six parts</i>	2:20	
23. Georg Muffat: <i>Toccatà prima (Apparatus musico-organisticus)</i>	5:01	
24.-26. Dietrich Buxtehude: <i>Sonata, op. 1 č. 2</i>	7:36	
27. Marin Marais: <i>Allemande (Pièces de violes, 3me livre)</i>	2:29	
28.-29. Jean-Philippe Rameau: <i>Platée (Ouverture - Orage)</i>	4:23	
	1:16	

Total time: 78:10

Účinkujú:

Solamente naturali – Miloš Valent (husle) 1, 2, 3, 4, 20; Ľuba Habart (husle) 1, 2, 3; Ivan Bečka (husle) 1; Michaela Čibová (violončelo) 1, 2, 3; Soma Dinyés (organ, čembalo) 1, 2, 3, 4, 20; Helga Varga-Bach (soprán) 2; Hilda Gulyásová (soprán) 2; Matúš Trávníček (bas), 2, 3.
Nigel North (lutna) 5; Steven Rickards (kontratenor), Dorothy Linell (lutna) 6; Gloria Banditelli (soprán), Gianluca Belfiori Doro (kontratenor), Mediterraneo Concerto, dir. Sergio Vartolo 7; Sergio Vartolo (čembalo) 8-16; Glen Wilson 17; Sharla Nafziger (soprán), Aradia Ensemble, dir. Kevin Mallon 18-19; Lucy van Dael (husle), Bob van Asperen (organ) 21; Rose Consort of Viols 22; Martin Haselböck (organ) 23; John Holloway (husle), Jaap ter Linden (viola da gamba), Lars Ulrik Mortensen (čembalo) 24-26; Spectre de la Rose 27; European Union Baroque Orchestre, dir. Roy Goodman 28-29.

Kompletizácia a mastering: AKCENT

© 2008 NAXOS, IKAR

LADISLAV KAČIC

Dejiny hudby III.

Barok

IKAR

Venujem Deniske

Text copyright © 2008 by Ladislav Kačic
Jacket design © 2008 by Viera Fabianová
Slovak edition © 2008 by Ikar

KNIHA VYŠLA S PODPOROU MINISTERSTVA KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

S FINANČNÝM PRÍSPEVKOM HUDOBNÉHO FONDU

Vydavateľstvo ďakuje všetkým umelcom a majiteľom autorských práv za povolenie reprodukovať ich diela. Vzhľadom na veľký rozsah obrázkových materiálov sa nám však, žiaľ, nepodarilo skontaktovať všetkých majiteľov práv. Ak vlastníte práva na dielo publikované v tejto knihe bez vášho súhlasu, obráťte sa, prosím, na vydavateľa tejto publikácie.

Na obálke: Leyster Judith, „Young Flute player“ [1635]

ISBN 978-80-551-1510-8

OBSAH

Úvod	5
Základné pojmy	9
Charakteristika barokového štýlu	12
Periodizácia baroka	16
Raný barok v Taliansku	19
Koncertantný štýl	19
Florentská <i>Camerata</i> – monódia, zrod opery	47
Claudio Monteverdi – prvá veľká syntéza baroka	59
Inštrumentálna hudba raného baroka v Taliansku	92
Raný barok v Nemecku, Nizozemsku a Anglicku	103
Nemecký duchovný koncert raného baroka – Heinrich Schütz ...	103
Inštrumentálna hudba raného baroka v Anglicku, Nizozemsku a Nemecku	123
Počiatky vývoja suity – variačná suita (J. H. Schein)	127
Anglická svetská, cirkevná a inštrumentálna hudba 17. storočia – masque, anthem, consortná a lutnová hudba	130
Hudba vrcholného baroka	137
Opera 17. storočia v Taliansku (Benátky, Rím, Neapol) – vznik a vývoj belcanta	137
Kantáta a oratórium 17. storočia v Taliansku	145
Francúzska dvorská hudba 17. storočia – ballet de cour, tragédie lyrique, ouvertúra, zrod orchestra	151
Francúzska cirkevná hudba vrcholného baroka	160
Francúzska inštrumentálna miniatúra 17. storočia – lutnisti, clavecinisti, zdroje rokoka	165
Vývoj nemeckej cirkevnej hudby 17. storočia	171
Nemecká inštrumentálna hudba vrcholného baroka	178
Rozvoj inštrumentálnej hudby v Taliansku v 2. polovici 17. storočia, sólová a triová sonáta	200
„Orpheus Britannicus“ – Henry Purcell	203

Baroková hudba v Španielsku, Portugalsku a v zámorských misiách	209
Hudba 17. storočia v strednej a východnej Európe (Rakúsko, Čechy, Slovensko, Poľsko, Rusko)	217
Neskorý barok	230
Talianska hudba neskorého baroka	230
Vznik a vývoj barokového inštrumentálneho koncertu – A. Corelli (concerto grosso), G. Torelli (sólový koncert)	230
Súčasníci a nasledovníci A. Vivaldiho v inštrumentálnej hudbe ..	258
Neapolská opera, kantáta a oratórium – Alessandro Scarlatti ...	261
Veľké syntézy neskorého baroka	267
Johann Sebastian Bach	267
Georg Friedrich Händel	291
Nemecká hudba 1. polovice 18. storočia	305
Hudba 1. polovice 18. storočia v strednej a severnej Európe	313
Galantný štýl a rozklad (zánik) barokového štýlu v Taliansku	321
Francúzska vokálna a inštrumentálna hudba 1. polovice 18. storočia (rokoko)	331
Prehľad udalostí a osobností	341
Literatúra	352
Register	376

ÚVOD

Táto práca o hudbe baroka nadväzuje koncepčne na tradičný a aj dnes sotva spochybniteľný základný koncept hudobných dejín ako štýlových alebo historických období (stredovek, renesancia, barok), teda preferencie autonómnych znakov a črt vývoja jedného z druhov umenia v určitom vymedzenom období. Niektoré novšie koncepcie, predovšetkým rozčlenenie hudobných dejín podľa jednotlivých storočí, majú tiež svoje opodstatnenie (i výhody), ale aj viaceré slabšie stránky, a to predovšetkým fakt, že vývoj hudby neprebíhal ani skokmi, ani po storočiach, ale naopak, veľmi kontinuitne, bez nejakých podstatných zlomov či cezúr. Takéto zlomy nenájde ani v začiatkoch baroka na prelome 16. a 17. storočia, ani na jeho konci, lepšie povedané, pri jeho doznievaní a postupnom vytlačaní barokového štýlu novšími, z nášho hľadiska modernejšími kompozičnými postupmi už v priebehu 1. polovice 18. storočia. Tieto nové štýlové prúdy – predovšetkým galantný štýl a rokoko – sa síce veľkou mierou podieľali na formovaní nového štýlu hudobného klasicizmu, ale svojou podstatou boli ešte stále barokové, vychádzajú z baroka, sú jeho variantmi. Na rozdiel od nich o čosi mladší tzv. citový sloh (nem. *empfindsamer Stil*) aj z časového odstupu vnímame predovšetkým ako jednoznačné opozitum baroka, je to fenomén zameraný výlučne dopredu, radikálne popierajúci predchádzajúci zložitý barokový spôsob viachlasného komponovania. V prípade ešte mladšieho pôvodne literárneho prúdu Sturm und Drang („Búrka a vzdor“) ide dokonca o fenomén oplodňujúci v podstate už sformovaný štýl hudobného klasicizmu a smerujúci ho zasa ešte ďalej, do budúcnosti, k romantizmu.

Koncept baroka ako samostatnej štýlovej epochy neexistuje síce tak dlho, ako by sa na prvý pohľad zdalo (určite kratšie než napr. renesancie), ale minimálne od polovice 20. storočia sa chápe ako najvhodnejší, najcelistvejší aj v hudobných dejinách. Ostatne, zachovávajú ho aj ťažiskové syntetické historiografické práce o hudobnom baroku – *The Music in the Baroque Era* (1947) od Manfreda Bukofzera, stručná monografia *Baroque Music* (1968) Clauda V. Palisca i najnovšia syntéza Johna W. Hilla *The Baroque Music* (2005). Najmä rozsiahle monografie Bukofzera a Hilla prinášajú dosť rozdielne koncepcie. Kým Bukofzer vytvoril štandardné a veľmi komplexné dejiny hudby jednej epochy s konceptom, ktorému možno i dnes sotva niečo vyčítať [v ktorom nechýba nielen veľmi dôležitý historicko-sociologický aspekt, ale napríklad ani kapitola o hudobnom myslení a forme v období baroka], Hillova rozsiahla práca má viac pedagogický aspekt. Autor sa zďaleka nezameriava predovšetkým na faktografiu, fakty

(výpočet diel a pod.) dokonca vedome obmedzuje na minimum, akcent dáva podobne ako Palisca predovšetkým na pochopenie vývoja barokovej hudby, jej štýlu, no i širšieho kontextu, v ktorom hudba existovala, a to na základe analýz konkrétnych vybraných ťažiskových diel. K tomu slúžia okrem iného dve antológie – knižná a internetová. Je to, pochopiteľne, po polstoročí od vydania Bukofzerovej syntézy modernejší prístup, ale ani ten nie je jediný správny (= ideálny), všeobsahujúci, absolútne vyčerpávajúci. Každá práca má svoje pozitívne i negatívne stránky.

Cieľom tejto knihy nie je iba rozmnožiť literatúru o barokovej hudbe, ktorá u nás v súčasnosti často prináša ešte stále dosť povrchné (i zastarané) informácie. Aj v nasledujúcom texte určite všeličo – samozrejme, nie zámerne – chýba.

Základnou snahou bola však reflexia hudby (konkrétnych skladieb) ako primárne východisko, pričom dnes je k dispozícii množstvo najrôznejších notových vydání (často aj skladateľov, ktorých mená nám v súčasnosti ešte takmer nič alebo len veľmi málo hovoria) a tiež kvalitných zvukových nahrávok na CD nosičoch. Vo vývoji barokovej hudby a jej štýlu ako základnej kategórie akejkoľvek hudby i umenia sa pokúšam vystopovať – pokiaľ je to možné – určité vývojové línie, ako aj korene či zdroje konkrétneho javu. Samozrejme, všetky príčinné súvislosti sa v takom komplikovanom jave ako umenie nepodarí odhaliť zrejme nikomu a nemožno to očakávať ani od tejto knihy.

Dejiny – ani hudobné – nie sú v žiadnom prípade len sledom nejakých jednoznačných príčinných súvislostí. Faktografia v nasledujúcom texte nie je zanedbateľná, ale zďaleka nie je v ňom ani ťažisková, žiadna syntetická práca nemôže nahrádzať lexikóny a slovníky; úplný zoznam diel skladateľov aj s presnými údajmi možno nájsť v nich. (Z praktických dôvodov sú napríklad uvedené čísla skladieb podľa tematických zoznamov jednotlivých skladateľov ich diel iba v prípade jednoznačnej identifikácie konkrétnej skladby – napríklad u J. S. Bacha podľa zoznamu W. Schmiedera: Bach Werke Verzeichnis – BWV.)

Barok priniesol vo vývoji hudby veľa nového, v tomto období vznikli celkom nové hudobné druhy – opera, oratórium, suite, koncert. V tejto práci sa snažím upozorniť na viaceré (určite nie všetky) významné diela baroka, ktoré prispeli k vývoju hudby a výrazne formovali jej štýl v 17. storočí a v 1. polovici 18. storočia.

Snahou bolo nepochybne aj zmapovanie vývoja hudby v oblastiach, ktoré – ak neboli doteraz doslova zanedbávané – boli málo docenené. To sa týka nielen krajín strednej a východnej Európy, Škandinávie či zámorských misíí, ale dokonca aj takého významného centra vývoja barokovej hudby, akým bola v 17. a 18. storočí nesporne Viedeň a celé Rakúsko, na rozdiel napríklad od Španielska, ktoré je v doterajších prácach väčšinou výborne spracované, pričom však z hľadiska hudby tu bol vývoj dosť izolovaný, t. j. bez podstatnejšieho vplyvu na ostatnú Európu.

V texte samotných kapitol sa snažím sumarizovať a syntetizovať poznatky o jednotlivých skladateľoch (na základe ich hudby i doterajšej literatúry) na jednom mieste, hoci vždy to nie je možné. Cieľom nie sú akési miniprofilové skladateľov, no faktom je, že tak najväčšie osobnosti barokovej hudby (Monteverdi, Schütz, Bach, Händel, Vivaldi a mnohí ďalší), ako aj veľké množstvo skladateľov, ktorých prínos nebol oveľa menší (pojmem „kleinmeisteri“ sa, našťastie, s barokovou hudbou až tak veľmi nespájajú, títo všetci boli integrálnymi osobnosťami, preto sa ich snažím postihnúť vcelku, na jednom mieste. Nie je to vždy ideálne, lebo väčšina skladateľov sa v baroku venovala napríklad tak inštrumentálnej, ako aj vokálnej, resp. vokálno-inštrumentálnej hudbe, tak svetskej, ako aj cirkevnej hudbe a podobne. Hoci ich vývoj nebol zďaleka autonómny, naopak, vzájomne sa intenzívne oplyvňovali, predsa sú všeobecne napríklad inštrumentálna a vokálna hudba dve relatívne samostatné základné línie barokovej hudby. U väčšiny skladateľov však prevažuje z dnešného pohľadu – aspoň významom či prínosom – niektorá z nich, napríklad u Vivaldiho inštrumentálna hudba. Preto u A. Vivaldiho a ďalších veľkých skladateľov sa hovorí o inštrumentálnej hudbe, opere i cirkevnej hudbe v rámci jednej kapitoly. Takéto riešenie mi pripadá čitateľsky prijateľnejšie, než o Vivaldim, Bachovi či Händlovi písať podrobnejšie na viacerých miestach.

Neoddeliteľnou súčasťou textu sú predovšetkým notové príklady a sčasti aj obrázky. Notové príklady z hudby neskorého baroka, ktorá znie často na koncertných pódiumoch a je bežne dostupná aj na nahrávkach, však obmedzujem na minimum. Partitúry takých diel, ako sú Bachove *Matúšove pašie* alebo Corelliho concerti grossi, sú bežne dostupné v každej knižnici, preto odporúčam čitateľovi, aby v nevyhnutných prípadoch siahol po nich. Ukážky z chronicky známych diel by podstatným spôsobom zväčšili rozsah knihy.

Tak ako v predchádzajúcich zväzkoch edície, aj v tomto je priložené CD s nahrávkami vybraných väčšinou menej známych, avšak zároveň typických diel ťažiskových skladateľov obdobia baroka, okrem tých predstaviteľov neskorého baroka, ktorých hudba je bežnou súčasťou koncertného repertoáru (Bach, Händel, Vivaldi a pod.).

V texte sa uvádzajú až na niekoľko výnimiek pôvodné názvy diel, v zátvorke je slovenský preklad. Iba v prípade veľmi známych diel (napríklad *Korunovácia Poppey*, *Matúšove pašie* a pod.) sú použité štandardizované slovenské názvy. Viaceré menej známe termíny sú vysvetlené v texte na príslušnom mieste prvého výskytu (kvôli plynulosti textu sú často tiež v zátvorke). V niektorých prípadoch názvov diel i termínov nebolo možné vyhnúť sa úvodzovkám, a to najmä v tých prípadoch, keď slovenský preklad nie je jednoznačný.

Nepochybne viac miesta by si v nasledujúcom texte zaslúžili všeobecnejšie otázky, napríklad presahy jednotlivých umení, hudby a literatúry, hudby a architektúry či výtvarného umenia a pod. Veď len napríklad ana-

lýza a porovnanie Berniniho slávnej Extázy sv. Terézie s vývojom v hudbe by pomohli bližšie osvetliť novosť barokového umenia oproti renesancii. Takýchto príkladov by sa iste našlo veľké množstvo, no od samostatného širšieho pojednania všeobecnejších otázok – dobového historického vývoja, estetiky a pod. – som musel z hľadiska rozsahu upustiť. Niektoré základné problémy však aspoň načrtávam v úvodnej kapitole, prehľad historických udalostí, medzníkov vo vede a ostatných druhoch umenia je v synoptickej časovej tabuľke na konci tejto knihy.

Bratislava 1. novembra 2007

Ladislav Kačic